

z referentów był dr Xavier Rochel z francuskiego Université de Lorraine. Badacz ten pokazał, jak na podstawie źródeł z przełomu XVIII i XIX w. można odtworzyć zmiany w strukturze zalesienia lasu Mortange w północno-wschodniej Francji. Na potrzeby swoich badań zbudował on przestrzenną bazę danych, prezentującą zmianę tego obszaru od XVI do XIX w. Co ciekawe, zachowany zasób źródłowy pozwolił na zidentyfikowanie ponad 62 tysięcy drzew w latach 1592–1790. Dane te dotyczyły m.in. ich gatunku, średnicy czy przeznaczenia produkcyjnego (np. niektóre miały być ścięte dla potrzeb tartaku, inne zaś były sprzedawane lokalnym chłopom). Badania pozwoliły m.in. na określenie stref eksploatacji lasu. W bardzo podobnym nurcie mieścił się referat Nicoli P. Todorova, pracownika Uniwersytetu w Rouen, który analizował sposób eksploatacji francuskich lasów w epoce napoleońskiej (*Napoleonic Forest Management For Naval Timber in Europe*).

Konferencję trzeba uznać za całkiem udaną oraz owocną. Następne spotkanie, w 2018 r. będzie organizowane przez konsorcjum, w którym głównymi siłami sprawczymi są Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk oraz Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego. Organizatorzy zapowiadają, że motyw przewodni spotkania ma brzmieć: „Śmierć i narodziny krajobrazów”. Centralny komitet organizacyjny rozpoczął także starania o pozyskanie gospodarzy konferencji w 2021 r., w związku z czym przyjęto wstępną propozycję reprezentantów z Brazylii i Rosji. Na wyłonienie zwycięzcy trzeba poczekać jeszcze trzy lata. ■

Tomasz Związek
Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla
Polska Akademia Nauk

26. Międzynarodowa Konferencja Historii Kartografii w Antwerpii, 12–17 lipca 2015 r.

W dniach 12–17 lipca br. odbyła się w Antwerpii 26. Międzynarodowa Konferencja Historii Kartografii, zorganizowana przez władze miasta we współpracy z Uniwersytetem Antweperskim oraz Imago Mundi Ltd. Koordynatorem prac organizacyjnych był Joost Depuydt z Felix Archief. W konferencji wzięło udział 239 uczestników z 36 państw świata: głównie Amerykanie i Brytyjczycy, choć zauważalne były także liczne reprezentacje holenderska oraz niemiecka.

W dniu poprzedzającym obrady odbyły się spotkania organizacji międzynarodowych: International Society of Curators of Early Maps (ISCHEM) prowadzone przez Henrika Dupont (Królewska Biblioteka Danii) i Eda Dahla z Kanady oraz doroczne generalne spotkanie International Society for the History of the Map (ISHMap). Ceremonię otwarcia rozpoczęły powitania wygłoszone przez miejskiego archiwistę Antwerpii panią Inge Schoups, przewodniczącego Imago Mundi Ltd. Tony’ego Campbella, przewodniczącego American Friends of the J.B. Harley Fellowships Matthew Edneya oraz kierującego organizacją konferencji Joosta Depuydta.

Głównym tematem konferencji było „Przedstawienie świata w czterech aspektach: przestrzeń – czas – wyobrażenie – prezentacja” (Theatre of the World in Four Dimensions: Space – Time – Imagination – Spectacle). Wszystkie 68 referatów rozdzielono w 21 sesjach i 3 dyskusjach panelowych. Zaprezentowano także 22 postery.

Program sesji ułożono w następującym porządku: „Opracowywanie planów miast”, „Przedstawienia świata”, „XVI-wieczni twórcy map”, „Sposoby wykorzystania map”, „Wykonywanie map w czasie wojen”, „Granice i fronty”, „Kartografia urzędowa”, „Mapy morskie”, „IkonoGRAFIA na mapach”, „Dawne mapy w GIS-ie”, „Aspekty wykonywania map w XX w.”, „Mapy obrazkowe”, „Niezamykanie dostępu do kolekcji map”, „Mapy późnośredniowieczne i nowożytne”, „Przedstawianie na mapach nowej wiedzy

geograficznej w różnych kulturach”, „Kartografia średniowieczna w Europie, Azji i w krajach islamu”, „Obraz na mapach pomiędzy nauką a wyobraźnią”, „Granice wyobraźni: mapy i książki od 1453 r.”, „Zbieranie map”, „Formy i rozmiary map”, „Inspiracja i wyobrażenie”. Zakres przestrzenny referatów był bardzo szeroki: od map świata i księżyca po mapy szczegółowe, topograficzne oraz plany miast; zakres czasowy objął zaś mapy tworzone od średniowiecza do drugiej wojny światowej, prezentujące fakty, wydarzenia i zjawiska od starożytności aż do tego konfliktu.

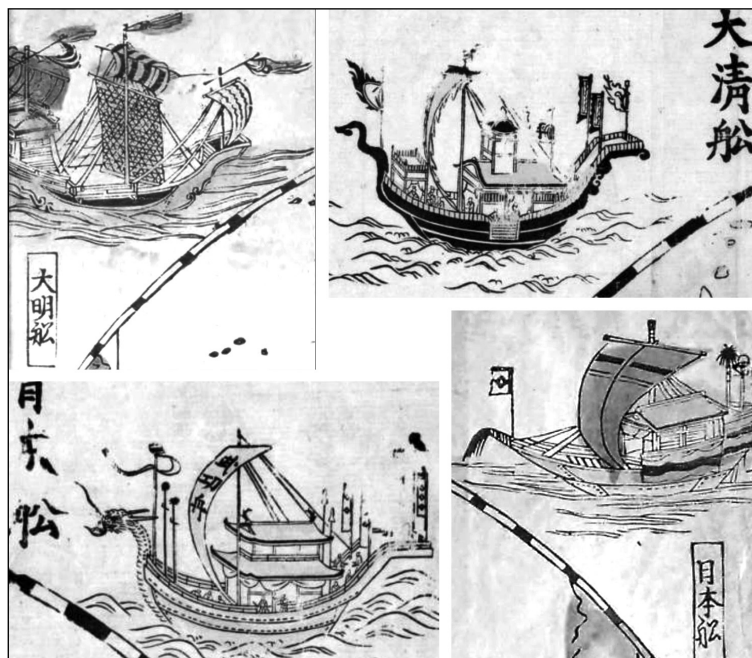
Bardzo duża liczba wygłoszonych referatów oraz zróżnicowanie tematyki uniemożliwiają dokładne omówienie wszystkich poruszanych problemów. Uwagę zwrócili w szczególności sesje poświęcone planom miast, przedstawieniom świata oraz ikonografii. W wystąpieniach pierwszej sesji pt. „Opracowywanie planów miast” wygłoszono referaty dotyczące XVI-wiecznych dokumentów kartograficznych. Omówiono m.in. drukowany z płyt miedziorytowych zbiór rekonstrukcji obrazów i planów starożytnego Rzymu oraz jego budowli (*Speculum Romanae Magnificentiae*), utworzony przez holenderskiego bibliotekarza Isaaca Vossiusa w XVII w. Poruszano kwestię planów i panoram miast we włoskojęzycznym wydaniu *Civitates orbis terrarum*, a na podstawie przedstawienia Brukseli Gillesa van der Heckena z 1535 r. wyjaśniono powód, dla którego plany nowożytnych miast prezentowane były w formie kolistej.

Druga sesja, pt. „Przedstawienia świata”, rozpoczęła drugi dzień obrad. Zawarto w niej wystąpienia, które były jedynie przyczynkami do wcześniejszych opracowań danego obiektu lub zespołu map. Omówiono błędy na mapie świata Klaudiusza Ptolemeusza (m.in. dotyczące obwodu kuli ziemskiej, położenia *Insulae Fortunatae*, wybranych miast na obszarze północnej Germanii i wokół Morza Czarnego), objaśniono metodę ich korekty i pokazano rezultaty przeliczeń danych położenia geograficznego wspomnianych obiektów. Pokazano także dane geograficzne zawarte na *mappae mundi* i w tekście *Polychronicon* Ranulpha Higdena (ok. 1299–1363/1364) oraz zaprezentowano różne wersje map świata Ribeiry z 1529 r., znajdujących się w zbiorach

Biblioteki Watykańskiej i Herzogin Anna Amalia Bibliothek w Weimarze. Rezultaty tego ostatniego referatu były szczególnie interesujące, ponieważ autor Thomas Horst udowodnił, że w renesansie powszechne było obszerne cytowanie przez twórców map i atlasów średniowiecznych pisarzy oraz uzupełnianie ówczesnego stanu wiedzy informacjami pochodzącymi z późniejszych odkryć geograficznych.

„Ikonografia na mapach” była tematem dziewiątej sesji – tematem bardzo ogólnym, co skutkowało tym, że referenci skupili się na różnych jej aspektach. Przykładowo Ariel Tishby (Izrael) przedstawił ikonografię (*Arnold and Nicolaes Geelkercken's Map of the Holy Land. An Iconographical Study of a Rare Wall Map*) na rytowanej na 10 płytach ścienniej mapie Ziemi Świętej (*Terrae Sanctae seu Terrae Promissionis nova descriptio*) opracowanej przez działającego w XVII w. Nicolaesa Geelkerckena i wydrukowanej przez Fredericka de Wita w Amsterdamie ok. 1670 r. Autor nie był w stanie sprostać zadaniu, jakie przed sobą postawił – nie tylko z powodu krótkiego czasu danego referentom przez organizatorów (25 min), ale też, jak przyznał, z uwagi na brak wystarczającej wiedzy w zakresie ikonografii związanej z Nowym Testamentem. Zachęcił więc historyków kartografii do dalszych badań tej niezwykle cennej i interesującej mapy. Bardzo ciekawie prezentował się także referat Radu Leca z SOAS (University of London), który dotyczył różnorodności obrazów statków na XVII-wiecznych mapach japońskich. Okręty umieszczone w rogach tych map (ryc. 1) miały według badacza symbolizować możliwość żeglowania po morzach w celu uzyskania sukcesu handlowego. Podobną tematyką zajęł się Max Moerman z Barnard College (Columbia University), którego interesowały także okręty powietrzne na przedstawiającej Chinę, Koreę i obie Ameryki mapie wykonanej w kulturze buddyjskiej (*The European Airship and the Buddhist World Map*).

Oprócz referatów na konferencji zaprezentowano 22 postery, wybrane spośród 180 przesłanych propozycji. Do zdecydowanie najciekawszych należał wykonany przez Dániela Zoltana Segyevyego (Biblioteka Węgierskiego Centralnego Urzędu Statystycznego), który przedstawił

Ryc. 1. Obrazy okrętów na japońskich mapach z lat 1671 i 1708

arkusz mapy ludnościowej Węgier w skali 1:200 000 (1918), wykonanej specjalnie na konferencję pokojową w Paryżu, na której negocjowano przyszłe granice Europy. Plan ten, opracowany przez Zsigmonda Báltkyego i Károlya Kogutowicza, został wydany w 45 ręcznie kolorowanych arkuszach. Metodą kropkową ukazano ludność mówiącą językiem węgierskim jako ojczystym i zamieszkałą na obszarze Węgier, obejmujących wówczas także Słowację, Siedmiogród oraz inne pograniczne terytoria. Prezentacja kartograficzna była możliwa na podstawie danych statystycznych z 1910 r. Według Segyevyego mapa ta była najwcześniejszą prezentacją etnograficzną w tak szczegółowej skali, która wzorowała się na metodzie opracowanej przez Adolfa Hettnera w 1899 r. Równocześnie Węgierski Centralny Urząd Statystyczny, bazując na tych danych, przygotował inną serię map etnograficznych, na których liczbę ludności węgierskiej zobrazowano geometrycznie w centrach jednostek terytorialnych. Choć w rezultacie gier politycznych obie mapy nie były prezentowane w Wersalu, to są dosyć dobrze znane w literaturze geograficznej.

Jak zwykle konferencji towarzyszyły zorganizowane przez gospodarzy wystawy. Tym razem było ich sześć. Pierwsza, zatytułowana „The World in a Mirror. World Maps From the Middle Ages to the Present Day”, była prezentowana w salach Museum aan de Stroom, a jej eksponaty zostały wypożyczone z kilku europejskich bibliotek.

Wystawa „Drawing the City” była ekspozycja we wspaniale zachowanych wnętrzach wielkiej kamienicy zbudowanej przez Christopha Plantina, obecnego Muzeum Plantina-Moretusa. Sama wystawa planów była imponująca; warto wspomnieć choćby o planie Antwerpii Virgiliusa Bononensis ze zbioru Felix Archief. Prawdziwy zachwyty budziły natomiast zachowane do dzisiaj wystrój sal, wyposażenie odlewni czcionek, pokoju redakcyjnego, drukarni (ryc. 2), magazynu z półkami pełnymi bloków książek oraz sklepu z ładą i kasą. Przetrwały także oryginalnie umeblowane pokoje prywatne oraz dwie biblioteki, gabinet geograficzny z mapami i atlasami Abrahama Orteliusa i wiele innych sal wypełnionych ilustrowanymi książkami wydanymi w tej oficynie. Z najcenniejszych zbiorów pokazano dwa egzemplarze Biblii

Gutenberga. Duchowe bogactwo dopełniały rodzinne portrety i inne obrazy malowane na zamówienie Plantina przez Petera Paula Rubensa.

i Louisa Renarda, atlasy Blaeów z lat 1638, 1664, 1650, 1666 i 1669, a także francuskie egzemplarze *Le Neptune François* wydane przez

Ryc. 2. Prasy i inne urządzenia w „hali maszyn” drukarni Plantina-Moretusa, gdzie drukowano „Theatrum orbis terrarum” Abrahama Orteliusa

W dawnym domu przedsiębiorcy i burmistrza Nicolaasa Rockoxa (1560–1640) ma siedzibę Królewskie Muzeum Sztuk Pięknych, gdzie również eksponowanych jest wiele obrazów Rubensa. W jednej z sal zorganizowano wystawę poświęconą dziełom Abrahama Orteliusa, pt. „Pod urokiem dzieł klasycznych (Abraham Ortelius, 1527–1598)”. Zaprezentowano ponad 47 prac kartograficznych i graficznych, w większości wykonanych przez najsłynniejszego antwerpskiego kartografa, oraz książki z jego autografami.

Czwarta z wystaw otwarta została w miejskiej Hendrik Conscience Heritage Library, która zachowała pełne wyposażenie i księgozbiór z okresu „niderlandzkiego złotego wieku”; w dawnej czytelnicy, pomiędzy szafami ze starymi drukami urządzono wystawę map i atlasów. W gablotach pokazano ekspozycję pt. „The Seven Seas” nawiązującą do rozpoczętej w XV w. europejskiej eksploracji nowych mórz i lądów. Przedstawiono głównie mapy i atlasy morskie, a pośród nich panoramy Antwerpii z 1480 r. i Amsterdamu z 1688 r., amsterdamskie atlasy morskie Johanesa van Loona, Antoniego Jacobsza i Jacoba Theunisa Lootsmana, Gerarda van Keulena

Jaillota w latach 1693 i 1703, *Cartes marines a l'usage des armées...* – przez Mortiera w 1693 r. oraz *Le Neptune oriental* – przez Demonville'a w latach 1775 i ok. 1800.

Na zakończenie obrad Tony Campbell podziękował organizatorom i wręczył drobne upominki studentom, którzy pomagali w trakcie konferencji jako wolontariusze, zaś Joost Depuydt w imieniu organizatorów podziękował wszystkim gościom za czynny udział w konferencji. Podczas specjalnego spotkania ustalono, że miejscem 27. konferencji pod hasłem „The Cartographic Challenge of the New” będzie Belo Horizonte w Brazylii, a obrady odbędą się w dniach 9–14 lipca 2017 r. W ramach hasła przewidziano następujące tematy: „Przygotowywanie map w Nowym Świecie”, „Kartografia miast: zapis rozwoju lub tworzenie wizji”, „Lokalne opracowywanie map”, „Kartografia urzędowa”, „Prezentowanie na mapach zasobów naturalnych” oraz inne aspekty historii kartografii. ■

Lucyna Szaniawska
Zespół Historii Kartografii
Instytut Historii Nauki PAN